

"ישראל נוסדה על תרבות, חלומות ושאיפות שהורכבו מעולמות רוחניים אדירים. חייבים לשמר אותם"

בריאיון ערב פרישתה מתפקיד נשיאת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים אחרי שש שנות כהונה, מספרת פרופ' נילי כהן על הקשר ההדוק שהיא רואה בין מדעי הטבע למדעי הרוח, כיצד השתקף במפגשי "בשערי האקדמיה", בתערוכות ובכינוסים הבין-חטיבתיים שיזמה ועל חשיבותם של "העולמות הרוחניים שעליהם נוסדה המדינה" למדען הישראלי. היא מדגישה כי על האקדמיה למדעים "לחזק את יכולת הייעוץ שלה גם בנושאים ציבוריים", מונה את תוכניות המלגות והפרסים שבהן "האקדמיה משמשת ערובה לאיכות ולמצוינות" וסוקרת כיצד הקשרים האישיים והמדעיים הובילו לשדרוג היחסים המדעיים עם ארצות הברית, בריטניה ומדינות נוספות. "ישראל היא היום מעצמת מחקר גלובלית. אנחנו שחקנים ראשיים ליד המדינות המרשימות ביותר בתחומי המדע".

מאת אסף אוני

"כולנו כאן מאוחדים באהבת המדע והרוח", אמרה נשיאת האקדמיה היוצאת פרופ' נילי כהן בדברי הפתיחה לטקס קבלת החברים החדשים הראשון שהתקיים אחרי שנבחרה לתפקיד, בחנוכה תשע"ו (2015). "אין כמו חג החנוכה לסמל את המדע", הוסיפה. "האור המסמל את החג הוא בעל משמעות כפולה: מחד גיסא הוא תופעה פיזיקלית שמדענים ממדעי הטבע חוקרים אותה, ומאידך גיסא הוא מייצג רוחניות ודעת. במובן זה הוא מבטא את כל אשר האקדמיה למדעים מייצגת". שש שנים אחרי, פרופ' כהן עדיין מעלה על נס את הקשר העמוק בין מדעי הטבע למדעי הרוח, שהניסיונות לשקפו ולהציגו לציבור ולקהילה המדעית היו חלק מרכזי בפעילות האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים בשנות כהונתה.

"ואנחנו מדגישים מאוד את העובדה שאנחנו אקדמיה כוללנית", אומרת פרופ' כהן בריאיון ל"איגרת" ערב סיום תפקידה. "בכלל", היא מוסיפה, "הרי הדיסציפלינות המדעיות נוצרו מחלוקה מלאכותית שנועדה להקל את מסירת הידע. אבל הידע בעולם אינו מפוצל. כשאנחנו מסתכלים על הטבע, יש בו הכול: ביולוגיה וגאוגרפיה, כימיה ופיזיקה וגם היסטוריה, פילוסופיה ושירה. בעשרות השנים האחרונות יש נטייה ללימודים מולטי־דיסציפלינריים, שזו בעיניי תופעה ברורה מאליה. ניסינו להדגיש זאת בפעילויות הציבוריות והאקדמיות שלנו".

פרופ' כהן סיימה בשנה החולפת שש שנות כהונה כנשיאת האקדמיה למדעים, שתי תקופות כהונה רצופות שבמהלכן הובילה את הגוף הבכיר בקהילה המדעית בישראל. היא פרופסור למשפטים באוניברסיטת תל אביב, כיהנה בעבר כרקטורית האוניברסיטה, זכתה פרס ישראל בתחום המשפט לשנת תשע"ז וזכתה בפרסים רבים נוספים, ובהם פרס דוכן, פרסי זוסמן (בשנים 1984 ו־1992), פרס צלטנר, פרס הרקטור להצטיינות בהוראה ופרס מינקוף להצטיינות במשפט. היא נבחרה לחברה באקדמיה למדעים בשנת 2004 ונבחרה לעמוד בראשה כנשיאתה בשנת 2015.

טקס חילופי נשיאות האקדמיה פרופ' רות ארנון ופרופ' נילי כהן בבית הנשיא מר ראובן (רובי) ריבלין, 2015. באדיבות בית הנשיא

“אני משפטנית, אבל אני רואה עצמי בת בית במדעי הרוח”, אומרת פרופ' כהן. “יש לי עניין רב בספרות, במדעי היהדות, בהיסטוריה ובפילוסופיה. למעשה, לו הייתי חושבת באופן נקי לגמרי בתחילת הדרך מה ללמוד, הייתי לומדת את המקצועות האלה”.

על מדעי הרוח ועתידם אומרת פרופ' כהן: “כולנו יודעים שמדעי הרוח חווים משבר. זהו משבר כלל-עולמי, שנובע בחלקו מאפשרויות התעסוקה המצומצמות יחסית שהם מציעים. גם האקדמיה למדעים התייחסה אליו. ב-2007 יצא דוח מקיף שמשקף עבודת ועדה שבראשה עמד חבר האקדמיה פרופ' ב"ז קדר (עתידי מדעי הרוח באוניברסיטאות בישראל) ושגם לי היה בה חלק. אחד הרעיונות שלנו, שאומץ באוניברסיטאות העברית ותל אביב כבר לפני עשור, היה תוכנית של קורסי חובה בלימודי הרוח לתלמידים במדעי הטבע וקורסים במדעי הטבע לתלמידים במדעי הרוח”.

פרופ' נילי כהן

את הרצון לחזק את תחום מדעי הרוח הביאה עימה פרופ' כהן גם לתפקיד הנשיאה. “הקמנו לפני חמש שנים תוכנית תמיכה מרשימה לחוקרים במדעי הרוח והחברה, במתכונת תוכנית קרן בת-שבע דה רוטשילד למדעי הטבע. תוכנית זו מממנת כעת כינוסים בין-לאומיים, ביקורי חוקרים בכירים מחו"ל ומענקי השתלמות במחקר לחוקרים צעירים, והביקוש לה עצום”, היא אומרת.

נוסף על כך מציינת פרופ' כהן כי הפעילות בחטיבה למדעי הרוח באקדמיה למדעים בכל הנוגע להצגת יוצרים וחוקרים חשובים בתרבות העברית קיבלה נפח בשנים האחרונות. “במסגרת החטיבה למדעי הרוח והפעילות המעולה של ראשיה – בתחילה פרופ' יוסף קפלן וכעת פרופ' סרג'ו הרט – חשבנו יחדיו על נושאים שיכולים לשמש לכינוסים מעניינים ורלוונטיים”, אומרת פרופ' כהן. ואכן בשנים האחרונות קיימה האקדמיה יום עיון שהוקדש ל“לאה גולדברג ויצירתה” (לציון מלאת 50 שנה למותה), ערב עיון בנושא “נתן אלתרמן ויצירתו” (במלאת 80 שנה להופעת הספר “כוכבים בחוץ”), כינוס שעסק ביוסף פרל, במלאת מאתיים שנה ל“מגלה טמירין”, הרומן העברי המודרני (יוזמות של חברי האקדמיה פרופ' אבנר הולצמן ופרופ' דן מירון). ליד אירועים רבים אחרים בתחום מדעי הרוח.

אך כאמור, הקשר ההדוק בין מדעי הטבע למדעי הרוח, שבא לביטוי בהרכב האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, עמד גם הוא במרכז הפעילות. "קיימנו ערב לציון 100 שנה להולדתו של הסופר פרימו לוי ו־150 שנה לפרסום הטבלה המחזורית של מנדלייב, ששולבו בו הרצאות מתחום הספרות, ההיסטוריה והכימיה. האקדמיה מבקשת לגלם את מלוא הידע האנושי, מכל התחומים. זו אחת הסיבות שהתחלנו לקיים כינוסים רב־תחומיים, בני יום או יומיים, של שתי החטיבות המרכיבות את האקדמיה, שבמסגרתם בחנו נושאים המשותפים לדיסציפלינות רבות", מציינת פרופ' כהן.

"למשל, לקחנו את הנושא של 'זיכרון'", היא מפרטת, "סוגיה החובקת את תחומי הפסיכולוגיה, חקר המוח, מדעי החברה, המשפט וההיסטוריה. הזמנו לכינוס זה את המלומד הצרפתי וחבר האקדמיה הלאומית הצרפתית פרופ' פייר נורה, מי שטבע את המונח 'מקומות של זיכרון' בנוגע לזיכרון קולקטיבי, וזכינו להרצאה מבריקה מפיו בבית האקדמיה. קיימנו כינוס רב־תחומי מיוחד על 'יופי', שבו המרצה־אורח היה האדריכל דניאל ליבסקינד, וקיימנו כינוסים רב־תחומיים נוספים, בתחומי ה'מסעות' וה'זמן', ויסדנו מסורת – בהובלת ראש החטיבה למדעי הטבע פרופ' ידן דודאי, שתוסיף ותתקיים גם בעתיד".

"להנגיש את המדע לציבור המממן אותו"

פעילות מרכזית נוספת של האקדמיה בשנים האחרונות היא קיום הסדרה "בשערי האקדמיה" – מפגשים פתוחים לקהל הרחב המתקיימים מדי שנה, בכל פעם בנושא אחר, ומפגשים בין חוקרים בעלי שם – מהאקדמיה למדעים ומחוצה לה – לדיונים רב־תחומיים. הסדרה נשענת על הקשר שבין הדיסציפלינות השונות, ובעיקר מביאה לביטוי את אחד הנושאים החשובים ביותר שפרופ' כהן ניסתה לקדם במהלך כהונתה – הנגשת המדע.

"בעבר שימשה האקדמיה למדעים בעיקר מקום כינוס לחבריה ובסיס תומך לפעילותם המחקרית. ליד הפעילות החשובה הזאת החלטתי לשים דגש גם בהנגשת המדע. אני סבורה שמדע שממומן ציבורית חב חובה גם לציבור. חשוב שהציבור ישכיל ויבין מה קורה בעולם האקדמי – ולא רק באקדמיה למדעים. חשוב שהאקדמיה תתווך באמצעות הפעילות הנעשית בה את כל הישגי המדע ותחשוף אותם לציבור הרחב.

"הכלי המרכזי שבו יישמנו את התפיסה הזאת היה ועודנו סדרת כינוסים בשם 'בשערי האקדמיה', שעתה מציינת את שנתה השביעית. למרות תקופת הקורונה המשכנו לקיים אותם ועברנו ל'זום' ולאמצעים הטכנולוגיים המאפשרים לקהל להשתתף בכינוסים וירטואליים. כל המפגשים זמינים לצפייה בכל עת באתר האקדמיה. עד כה עסקנו באספקטים שונים של 'תגליות', 'הגירות', 'מדע ומדינה', 'גבולות' ו'מהפכות', והשנה אנו עוסקים בנושא של 'חופש' על כל היבטיו".

היו מי שאמרו שקשה מאוד לתווך לציבור את מה שאנחנו עושים. הוא לא יבין?

”כשהתחלנו לבנות את הסדרה הובע חשש שיגיעו מתי מעט, ואולי רק תושבי הסביבה. אבל החשש התבדה. עשינו מאמץ להגיע לקהל צעיר, בין השאר לתלמידי תיכון. פנינו לתיכונים בירושלים, ארגנו הסעות, קיימנו פגישות מוקדמות עם המרצים ושיתפנו את התלמידים במפגשים עצמם.

”לשמוע את המדענים הבכירים מספרים במו פיהם על התפתחותם המקצועית, כיצד הגיעו לתגליות שלהם, ולקיים איתם שיח פתוח וחופשי ללא מחיצות – אלה עשויים להיות חוויה המנתבת את החיים של נערים ונערות ולהיות מקור הצמיחה של דור המדענים הבא.

”היענות הציבור הייתה מרשימה, כי הסדרה קנתה לה מוניטין. חשוב לציין כי מי שמובילים את היוזמה הם יו”ר החטיבה למדעי הטבע פרופ’ ידן דודאי, הנשיא הנכנס פרופ’ דוד הראל, חבר האקדמיה פרופ’ אבנר הולצמן ואנוכי. מדי שנה אנו חושבים על נושא מתאים ועל המרצים שיאירו אותו.

”חשבנו שחשוב לקיים מפגשים גם בצפונה של הארץ ובדרומה. זו הסיבה שלפני כשנתיים יזמנו מפגש בסגנון ‘בשערי האקדמיה’ במכללת ספיר, שבו השתתפו בין השאר חברי האקדמיה פרופ’ אהרן צ’חנובר ופרופ’ ישראל פינקלשטיין. זה היה אירוע יוצא דופן, אך לצערנו קיימנו רק את חלקו הראשון, ואת חלקו השני נאלצנו לדחות בגלל הקורונה. מאותה סיבה נדחה גם האירוע שתכננו לקיים בצפון – במכללת תל-חי.

מימין: חבר האקדמיה פרופ’ ישראל פינקלשטיין, נשיאת האקדמיה היוצאת פרופ’ נילי כהן וחבר האקדמיה וחתן פרס נובל פרופ’ אהרן צ’חנובר במפגש “האקדמיה בפריפריה” שנערך במכללת האקדמית ספיר, 2020

”אך למעשה מגפת הקורונה גילתה לנו שניתן ליהנות מהמפגשים הללו גם באופן וירטואלי, ואנחנו מתכננים לקיים בעתיד אירועים היברידיים – כאלה שיכללו גם קהל פיזי וגם קהל שישתתף

במקוון מכל רחבי הארץ והעולם. בכל מפגש כזה חשוב לנו להציג חוקרים מתחומי מדעי הטבע והרוח, כדי להציג ולהדגיש את הקשר שבין התחומים.

”נוסף על הפעילויות הללו השיקה האקדמיה במהלך השנים האחרונות כמה תערוכות יוצאות דופן, כולל על הצהרת בלפור, על נושא היופי במדע ועל התפתחות האדם (בהובלת חבר האקדמיה פרופ’ יואל רק). התערוכות משכו אלפי אנשים לבית האקדמיה, ואלה שמחו לראות ולהשכיל. גם זו דרך יפה להנגשת מדע. עתה אנו מציינים 60 שנה לחוק האקדמיה בתערוכה הפורסת באספקלריה היסטורית את האקדמיה, את מפעלותיה ואת הישגי מדעניה בכל התחומים.”

מבקרים בתערוכה "נתיב המאובנים: העדות לאבולוציית האדם" שהוצגה בבית האקדמיה בשנת 2019

פרופ' כהן אומרת כי משמעות הרב־תחומיות המשתקפת באירועי האקדמיה היא כי יש לפעול לעידוד הלימוד והעניין במדעי הרוח. "נכון שלמדעי הטבע יש הילה", היא אומרת. "יש הסבורים שהמאה העשרים הייתה המאה של הפיזיקה והמאה העשרים ואחת היא של הביולוגיה. ברור שאנחנו נפעמים מתוצרי המדע. המדעים המדויקים, מדעי הטבע, הם מופת ודוגמה לחקירה אוניברסיטאית. אתה מסתכל על תלמידי התיכון בישראל ורואה כיצד מעודדים אותם ללמוד מתמטיקה ומחשבים. אבל צריך לעודד גם כיוונים אחרים. תרבות בכל מדינה היא חלק מרכזי מעיצוב הזהות האישית והקולקטיבית. התרבות שלנו כאן בישראל היא עשירה ורבת רבדים. המדינה הזאת נוסדה על מסד של תרבות, של חלומות, של ידע ושל שאיפות שהורכבו מעולמות רוחניים אדירים. את העולמות הרוחניים האלה אנחנו צריכים לשמר".

כלומר לא צריך לשאוף לקידום הטכנולוגיה מעל לכול, לחינוך מדעי אוניברסלי?

"צריך לשמור על הייחוד שלנו. התרבות היהודית היא תרבות מפעימה. חלק מהמדינות רוצות להיות כמונו. היכולת הטכנולוגית שלנו הגיעה לממדים יוצאי דופן וזכתה להוקרה עצומה בעולם. זה מרשים ומעורר התרגשות, ויש להמשיך ולטפח כיוונים אלה. עם זה צריך לשמור על המורשת התרבותית האוניברסלית והייחודית, לטפח אותה ולהטמיע אותה".

בעזרת לימוד מדעי הרוח?

"בוודאי, החל מהשלבים המוקדמים של החינוך".

"ההערכה למדע הישראלי בעולם היא אדירה"

תחום נוסף שבו קיימה האקדמיה למדעים פעילות רבה בשנים האחרונות הוא קידום הקשרים הבין־לאומיים של המדע הישראלי. "מבחינה זו שמחתי להמשיך את העבודה המבורכת של קודמיי, בקידום קשר הדוק מאוד עם האקדמיות הזרות ועם הקהילה המדעית הבין־לאומית", אומרת פרופ' כהן.

מימין: נשיאת האקדמיה הלאומית למדעים של ארצות הברית ד"ר מרשה מק'נאמ, נשיא המדינה מר ראובן (רובי) ריבלין ונשיאת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים היוצאת פרופ' נילי כהן במעמד חתימת הסכם בין האקדמיות, 2019

"בהיבט זה, נוסף על חידוש הקשרים עם אקדמיות עמיתות ברחבי העולם והעמקתם", היא מציינת, "רצייתי לקדם חתימת הסכם פורמלי גם עם האקדמיה הלאומית למדעים של ארצות הברית (NAS). לצורך זה נפגשתי כמה פעמים עם נשיאת האקדמיה האמריקאית ד"ר מרשה מק'נאט. נוצר בינינו קשר הדוק וסללנו יחד את הדרך להסכם היסטורי, שנחתם כאן בירושלים בבית הנשיא ב־2019". לאקדמיה האמריקאית, יש לציין, יש הסכם דומה רק עם החברה המלכותית הבריטית. "בינתיים, קיימנו כינוס יוצא דופן באיכותו בנושא מדעי המחשב, שמהצד הישראלי הוביל אותו נשיא האקדמיה הנכנס פרופ' דוד הראל, והכינוס הבא יוקדש לביולוגיה מבנית, ואותו תוביל חברת האקדמיה וזוכת פרס נובל פרופ' עדה יונת".

"גם עם החברה המלכותית הבריטית (The Royal Society) העמקנו את הקשר שיצרה הנשיאה הקודמת פרופ' רות ארנון", מוסיפה פרופ' כהן. "נוצרו קשרים חברים בין ראשי האקדמיה, במיוחד עם נשיא החברה המלכותית הבריטית סר ונקי רמקרישנן, שהוא ופרופ' יונת זכו יחד בפרס נובל. בסוף תקופת כהונתו אף קיימנו כינוס משותף בנושא ביולוגיה מבנית, שבו השתתפו בין השאר הזוכים בפרס נובל פרופ' עדה יונת, סר ונקי רמקרישנן, פרופ' רוג'ר קורנברג, פרופ' ריצ'רד הנדרסון, ונכחו בו עשרות חוקרים המעורבים בתחום. הכינוס הוליד יוזמה להקמתו של מרכז Cryo-EM לאומי החיוני לקידום התחום, שאותה מובילה פרופ' יונת.

"למרות תקופת הקורונה אנו בעיצומו של תהליך, וירטואלי בשלב זה, לרקמת קשרים עם האקדמיות של ברזיל ושל מרוקו. ובכלל, האמצעים הווירטואליים אפשרו לנו ליצור מפגשים מדעיים גם בימים קשים ומורכבים אלה. אציין במיוחד ארבעה כינוסים בנוטכנולוגיה עם האקדמיה הסינית, שהוביל בהצלחה רבה פרופ' איתמר וילנר, ראש חטיבת מדעי הטבע לשעבר".

מימין: נשיאת האקדמיה היוצאת פרופ' נילי כהן, שגריר בריטניה בישראל מר ניל יוגן ונשיא החברה המלכותית הבריטית, זוכה פרס נובל סר ונקי רמקרישן במעמד חתימת חידוש ההסכם בין האקדמיות, 2020

כיצד להתרשמותך רואים את המדע הישראלי בעולם?

"יש הערכה עצומה למדע הישראלי. אנחנו מדינה קטנה ומדינה צעירה מאוד. אך למעשה, המדע היה אחד מאדני הציונות, ואף קדם להקמת מדינת ישראל. המחשבה על אוניברסיטה עברית עלתה כבר בקונגרס הציוני הראשון. את הטכניון רצו לפתוח כבר ב־1914, ורק בגלל מלחמת השפות נדחתה פתיחתו עד לאחר מלחמת העולם הראשונה.

"המדע והציונות היו קשורים זה בזה. ראה למשל את חיים ויצמן. הוא נולד במוטלה, עיירה ליד פינסק. למד כימיה בשווייץ, עבר משם לאוניברסיטת מנצ'סטר, המציא דרך חלופית לייצור אצטון ומסר את הזכויות לממשלת בריטניה. הצהרת בלפור באה מייד לאחר מכן. למעשה, המדענים בארץ הם שעזרו ביצירת התשתית האזרחית והביטחונית, וישראל נוסדה על אדני המחשבה שהמדע הוא חיוני".

וזה משתקף בדרך שבה אנחנו מצטיירים בעולם?

"בוודאי, העולם כולו רואה את הזוכים הישראליים בפרסי נובל ובפרסים היוקרתיים האחרים; הוא משתמש בטכנולוגיה מובילה שפותחה בישראל, בתוצרי ההיי־טק שנמצא בשורה הראשונה העולמית, וישראל זוכה להוקרה. מבחינה זו, אני סבורה שהקשרים עם האקדמיות הזרות – ההסכמים והביקורים, הכינוסים המשותפים ומערכות היחסים ההדוקות – מביעים הערכה עצומה ליכולות המדעיות של מדינת ישראל.

"משבר הקורונה הבליט את חשיבותו של המדע ואת הצורך החיוני של מקבלי החלטות להסתייע במדע. אבל היסטורית פעלו מקבלי ההחלטות בשיתוף פעולה הדוק עם בחירי המדענים במדינה. ויצמן המדען יעץ לויצמן הפוליטיקאי, והוא כמובן נעזר גם במדענים רבים אחרים. דוד בן־גוריון היה תומך מרכזי של האקדמיה והסתייע בה.

ברור שבמהלך השנים, עם השינויים והמהפכים שהיו כרוכים הן במדע הן בפוליטיקה – המסיפיקציה של ההשכלה הגבוהה והמהפכים הפוליטיים – התרופף הקשר, ואנו מבקשים ליצור חיבור מחודש.

“חוק האקדמיה קובע הן את פונקציית הייעוץ הן את חובת האקדמיה להגיש דוח שנתי ודוח מצב המדע אחת לשלוש שנים. אנו שוקדים על הגשת הדוחות (בהובלת חבר האקדמיה פרופ' רשף טנא). הייעוץ בנושאים אקדמיים פועל אינטנסיבית, ולאחרונה הגשנו דוח מומחים על פי יוזמה של בנק ישראל בנושא של מדדי רווחה, בהובלתו של הנשיא לשעבר פרופ' מנחם יערי, שכבר אומץ בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. אבל אנו מבקשים לחזק את פונקציית הייעוץ גם בנושאים ציבוריים. האקדמיה כגוף עצמאי ורב-תחומי יכולה לשמש בסיס ייחודי לייעוץ בתחומים מורכבים כמו אקלים, סביבה, מזון, ואנו פועלים עתה להקמת מסגרת באקדמיה להגשמת מטרה זו.

“הדגשתי את עצמאות האקדמיה על פי חוק, אבל בהקשר זה אני מבקשת להדגיש את חשיבותם של ערכי הליבה של המחקר ושל הפעילות האקדמית, של עצמאות המחקר ושל החופש האקדמי. כאשר מקבלי החלטות פעלו באופן שפגע לדעת חברי מועצת האקדמיה בעקרונות אלה, הבענו עמדה חד-משמעית מתריעה ודרשנו תיקון. כך היה בעניין ההפרדה המגדרית במוסדות האקדמיים (חל תיקון מסוים בבג”ץ שאומנם, לצערי, לא פסל את ההפרדה, אבל הורה שמרצות ילמדו בכיתות של גברים); בעניין אי-מינוי מדענית בשל עמדות פוליטיות למועצת הנגידים של הקרן הלאומית למדע גרמניה-ישראל (העניין תוקן בהמשך); בעניין פרס ישראל לפרופ' עודד גולדרייך, ואני מקווה שהעניין יתוקן. הבטחת החופש והמחקר האקדמיים חשובה למדע עצמו, כמו גם למניעת פגיעה במעמדו של המדע הישראלי בעולם. עניין ההפרדה המגדרית עורר בעיה כללית הקשורה לעקרון השוויון המגדרי. הנושא של העצמת נשים במדע נמצא בלב עשייתי במשך כל השנים. האקדמיה פועלת לקידומו, אך המסע עדיין בעיצומו”.

“מדוע לא יגיעו בתר־דוקטורנטים לישראל, כפי שישראלים נוסעים לאמריקה?”

“כדי להדגיש את מעמדה של ישראל כמעצמת מחקר גלובלית”, אומרת פרופ' כהן, “יזמה האקדמיה למדעים בשנים האחרונות כמה תוכניות חדשות. חשבנו כי כמו שבתר־דוקטורנטים ישראלים נוסעים לארצות הברית כדי להגיע למעבדות הטובות ביותר, יש לשאוף שבתר־דוקטורנטים זרים יגיעו אלינו, למוסדות הישראליים להשכלה גבוהה, למעבדות המעולות שלנו הנמנות עם הטובות בעולם”, היא אומרת.

“זו הייתה יוזמה של האקדמיה הצעירה”, מספרת פרופ' כהן, “ואנחנו באקדמיה למדעים אימצנו אותה. בעזרת קרן פילנתרופית גיבשנו תוכנית, בתחילה מצומצמת, למלגות לבתר־דוקטורנטים מחו”ל. לאחר מכן ות”ת הקצתה כספים משלה, והיום יש לנו תוכנית דגל שבה

נבחרים מדי שנה 20 בתר־דוקטורנטים מצטיינים מכל תחומי המדעים, לרבות מדעי הרוח והחברה. מגיעים חוקרים מאירופה ומכל העולם, וועדה של האקדמיה בוחרת אותם ופועלת כדי להבטיח מצוינות".

פרופ' כהן מגלה כי בד בבד עובדת האקדמיה בימים אלה על תוכנית שנועדה לעודד קליטת מדענים מצטיינים מחו"ל בישראל. "אנחנו מכירים את התופעה הרווחת בעולם המדעי שלפיה מדענים ממדינות שונות מעתיקים את מגוריהם, עם משפחותיהם, בעקבות המחקר האקדמי שלהם. הסתייענו בסקר על המדענים הזרים שמגיעים אלינו לישראל – כיצד הם נקלטו, כמה זמן ארכה קליטתם, מה האתגרים שעמדו בפניהם, ומה החסמים העיקריים המקשים את השתלבותם.

"לבסוף החלטנו שכדי לעודד את קליטת המדענים הזרים המצטיינים נצא בתוכנית חדשה, שבה תוכל להשתתף כל אוניברסיטה הקולטת מדענים זרים. אנחנו באקדמיה למדעים נעניק שני פרסים מדי שנה, אחד במדעי הטבע ואחד במדעי הרוח, בסכום נכבד מאוד של כ־250 אלף דולר למדענים המצטיינים שבהם כדי לסייע להם ולמשפחותיהם להיקלט כאן.

פרופ' נילי כהן נושאת דברים במהלך טקס חלוקת פרסי בלווטניק, 2021. צילום: ערן בארי (באדיבות פרסי בלווטניק)

"התפקיד שממלאת האקדמיה למדעים בשלל תוכניות אלה", מדגישה פרופ' כהן, "הוא של ערובה למצוינות ולאיכות. זה התפקיד שהאקדמיה ממלאת בהצלחה גם בתוכנית חדשה שהושקה במהלך השנים האחרונות – פרסי בלווטניק", היא מציינת. לדבריה, התוכנית בישראל נבנתה עם קרן בלווטניק ועם האקדמיה למדעים של ניו יורק יחד. "מדובר בפרסים מעודדי־מחקר, המעניקים תמריצים משמעותיים לחוקרים צעירים מצטיינים. חוקרים אולי פועלים מתוך סקרנות ומתוך אהבת המדע, אבל פרסים המעניקים כבוד והוקרה מעודדים את פעולתם". פרסי בלווטניק הם בסכומים ניכרים – 100 אלף דולר לכל זוכה – ומוענקים לשלושה זוכים בישראל מדי שנה בתחומים של מדעי הטבע. התוכנית קיימת בארצות הברית זה עשור, והיא הורחבה לפני כשלוש שנים גם לבריטניה ולישראל. "כשאתה מסתכל על הזוכים הישראלים – אתה מתמלא התרגשות והערכה למדע הישראלי", אומרת פרופ' כהן.

"כל זה מסמל משהו שעובר כחוט השני לאורך השיחה שלנו", מסכמת פרופ' כהן, "והוא שצריך להדגיש את מעמדה של ישראל כמעצמת מחקר גלובלית. אנחנו שחקנים ראשיים ליד המדינות המרשימות ביותר בתחומי המדע, ואני מאמינה כי עלינו לקדם זאת, להציג זאת ולהנגיש את הישגי המדע הישראלי לציבור. וכבר ציין נשיא מכון ויצמן לשעבר ויו"ר ההנהלה האקדמית של הקרן הלאומית למדע פרופ' דניאל זייפמן, ואני סבורה, כמוהו, שהאקדמיה אינה צריכה להיות מגדל שן אלא לתפקד כמגדלור – להורות דרך, כמו גם לחשוף ולהאיר את אוצרות המדע הישראלי לציבור הרחב".